

KÛFE'DE HADİS

(İLK ÜÇ ASIR)

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

1969 yılında Kilis’de doğdu. 1987 yılında Kilis İmam-Hatip Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kaydoldu. 1992’de bu fakülteden mezun oldu ve Hadis Anabilim Dalı’nda açılan araştırma görevliliği sınavını kazanarak yüksek lisansa başladı. 1995 yılında “*Hadis Usûlü Açısından el-Hatîb el-Bağdadî’nin İbnü’s-Salâh Üzerindeki Etkileri*” isimli teziyle yüksek lisansını, 2000 yılında “*Mâturîdî Kelâmında Hadisin Yeri*” isimli çalışmasıyla doktorasını tamamlayan Kahraman 2002 yılında yardımcı doçent, 2006 yılında doçent, 2012’de profesör kadrosuna atandı. 2001-2002 ve 2004-2005 öğretim yıllarında Türkmenistan Mahmudkulu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. Halen U.Ü. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Arapça ve İngilizce bilen Hüseyin Kahraman evli ve üç çocuk babasıdır.

- *Mâturîdîlikte Hadis Kültürü* (Arasta Yay., Bursa 2001),
- *Hadis Usûlünde el-Hatîb el-Bağdadî’nin İbnü’s-Salâh’a Etkileri* (Rehber Yay., Bursa 2002),
- *Kûfe’de Hadis: İlk Üç Asır* (Emin Yay., Bursa, 2006)
- *Hadislere Göre Kanama ve Abdest: Kanamanın Abdesti Bozup Bozmaması Meselesi* (Emin Yay., Bursa, 2010),
- *Hadis ilminde Bir Cerh Terimi Olarak İrcâ ve Mürcî Râvîler* (Emin Yay., Bursa, 2011),
- *Fıkhî İhtilâflar ve Hadis: Abdesti Bozup Bozmadığında İhtilâf Edilen Meseleler*, (Emin Yay., Bursa, 2013),
- *Buhârî: Hayatı, Eserleri ve Etkileri* (Plural Yay., Köln, 2018),
- *Ehl-i Rey Yurdu Kûfe’de Özgün Bir Hadis Âlimi: Âmir eş-Şa’bî* (Emin Yay., Bursa, 2019)

isimli kitapları bulunan Hüseyin Kahraman’ın çeşitli dergilerde yayınlanmış, daha ziyade hadis-fıkıh ve hadis-kelâm ilişkisine dair makaleleri vardır.

E-posta: huskahraman@hotmail.com

KÛFE'DE HADİS

(İLK ÜÇ ASIR)

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

Emin Yayınları 17

KÛFE'DE HADİS (İLK ÜÇ ASIR)

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

Editör

Arş. Gör. Mehmet ANGAY

2. Baskı 2021

Tasarım

M.Furkan ÖZDAMAR

Baskı / Cilt

Stüdyo Star Ajans Matbaacılık Ltd. Şti

Nilüfer Ticaret Merkezi Bursa

Sertifika No: 48334

E M İ N Y A Y I N L A R I

Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA

Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569

www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÛTÛPHANE BİLGİ KARTI

Cataloging-in-Publication Data (CIP)

KÛFE'DE HADİS (İLK ÜÇ ASIR)

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

1. Hadis 2. Hadis İlimleri 3. İslam

ISBN: 978-975-0018-35-0

Sertifika No: 41427

Eşim
Beyhan KAHRAMAN'a

“Kûfe; Allah’ın oku, imanın zirvesi,
arabın kaynaştığı yer; Kûfeliler ise,
Arapların efendisi ve onların sınırlarını
koruyup gerektiğinde yardım eden
Allah’ın mızrağı gibidirler”.

Hz. Ömer (23/644)

“Kûfe ehli, Allah ehlidir. Orası İslâm’ın
kubbesidir, bu nedenle her mümin orayı
arzular”.

Selmân el-Fârisî (32/652)

“Kûfe, imanın zirvesi, İslâm’ın hücceti,
Allah’ın kılıcı ve okudur. Allah Kûfelileri
yeryüzünün şarkında ve garbında
muzaffer kılacaktır”.

Hz Ali (40/661)

“Kûfe mescidinde kılınan iki rekatlık
namaz, başka mescitlerde kılmamak on
rekatlık namaza bedeldir”

Hz. Ali (40/661)

“İçerisinde namaz kılmayı en çok arzu
ettiği mescid Kûfe mescididir”.

Hz. Âişe (57/677)

“Menâsike dair malumatı
Mekkelilerden, kırâatı Medinelilerden,
helâl ve harâma ait bilgileri ise
Kûfelilerden almak gerekir”.

Süfyan b. Uyeyne (198/813)

“Kûfe’ye geldik ve dört ay kaldık. Eğer
yüz bin hadis yazmak isteseydik
yazardık. Fakat biz elli bin kadar hadis
yazdık ve mutlaka imlâ usûlüyle hadis
aldık. Ayrıca Kûfe’de rivâyetinde lahn
yapan ve bu haliyle kendisine rivâyet izni
verilen birini de görmedik”

Affân b. Müslim (220/835)

“Hadis almak için diğer bütün şehirlere
kaçar defa gittiğimi hatırlıyorum. Ama
Kûfe’ye kaç kere gittiğimi sayamam”.

Buhârî (256/870)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	7
KISALTMALAR.....	13
ÖNSÖZ	15

GİRİŞ

ANAHA TLARIYLA KÛFE'NİN KURULUŞU VE SİYASAL TARİHİ

I. KÛFE'NİN İNŞÂSINA KADAR İSLÂM FETİHLERİ	23
A. ŞAM CEPHESİ	24
B. İRAK CEPHESİ	24
II. İRAK'DA BİR ÜSSE DUYULAN İHTİYAÇ	26
II. KÛFE'NİN İNŞÂSI	29
IV. ANA HATLARIYLA KÛFE MERKEZLİ SİYASÎ OLAYLAR	33
A. HZ. ÖMER DÖNEMİ	33
B. HZ. OSMAN DÖNEMİ	35
C. HZ. ALİ DÖNEMİ	39
D. HZ. HASAN DÖNEMİ	45
E. EMEVÎLER DÖNEMİ VE KÛFE MUHÂLEFET HAREKETLERİ 46	
1. Hz. Hüseyin Hareketi.....	49
2. Abdullah b. Zübeyr Hareketinin Başlaması.....	51
3. Tevvâbûn Hareketi	52
4. Muhtâr es-Sekafî Hareketi	53
5. Abdullah b. Zübeyr Hareketinin Sonuçlanması.....	55
6. Hâricî İsyânları.....	56
7. İbnü'l-Eş'as İsyânı	56
8. Zeyd b. Ali İsyânı.....	59
9. Emevî Ailesinde İç Problemler.....	60
10. Abdullah b. Muâviye Hareketi	60

11. Abbâsî Propagandaları.....	61
F. ABBÂSÎLER DÖNEMİ.....	62

BİRİNCİ BÖLÜM

KÛFE'DE İLMÎ VE KÛLTÜREL HAYAT

I. İLMÎ VE KÛLTÜREL YAPIYI ETKİLEYEN ÂMİLLER.....	71
A. SOSYAL YAPI.....	71
1. Müslümanlar	71
a. Araplar.....	72
a.1. Adnânîler.....	73
a.2. Kahtânîler	75
b. Mevâlî.....	75
2. Zimmîler.....	77
B. SİYASAL YAPI.....	78
1. Ana Kitle (Büyük Çoğunluk, Sevâd-ı A'zam).....	80
2. Şia.....	84
3. Hâricîler.....	87
C. YABANCI KÛLTÜRLER ve MÜSLÜMAN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ MESELESİ.....	90
1. Yabancı Kültürler.....	90
a. İran Kültürü	90
b. Deylem Kültürü.....	94
c. Bizans Kültürü	94
d. Hint Kültürü	96
2. Yabancı Kültürün Müslümanlar Üzerindeki Etkileri Meselesi	99
II. İLMÎ VE KÛLTÜREL YAPI.....	99
A. İTİKADİ YAPI VE SİSTEMATİKLEŞME SÜRECİ.....	100
1. Toplumun İnanç Yapısı Üzerinde Etkili Olan Bazı Temel Düşünceler.....	101
a. Kader ve Allah'ın Sıfatları.....	101
b. Teşbîh.....	103
c. Hulûl	106
d. Tenâsüh.....	107
e. Mehdî İnanıcı	109

f. Seneviyye	111
g. Tasavvufî Düşünce	112
2. Sistematiikleşme Süreci ve İtikâdî Fırkalar	115
a. Hâricîlik	116
b. Şia	117
c. Mutezile	118
d. Mürcie.....	121
e. Cebriyye.....	124
f. Ehl-i Sünnet.....	125
B. AMELÎ/FIKHÎ YAPI VE SİSTEMATİKLEŞME SÜRECİ.....	127
1. İslâm Fıkhnın Teşekkülü ve Temel Yapının İnşası	127
2. Değişim ve İnkişâf Süreci	128
a. Fetihlerin Fıkha Etkisi.....	128
b. Siyâsetin Fıkha Etkisi.....	129
c. Hadis Uydurma Faaliyetlerinin Fıkha Etkisi.....	130
d. Yabancı Kültürlerin Fıkhnın Şekillenmesine Etkisi Meselesi. 131	
3. İslâm Fıkhnında Ekolleşme Süreci ve Kûfe'nin Bu Süreçteki Yeri	133
a. Ehl-i Hadîs ve Kûfe'deki Temsilcileri.....	133
b. Ehl-i Rey ve Kûfe'deki Önemli Sîmaları	134
C. KÛFE'DE DİĞER İLİMLER	139
1. Kûfe'de Kırâat İlmi ve Önemli İsimleri	139
2. Kûfe'de Tefsir İlmi ve Önemli İsimleri	141
3. Kûfe'de Arap Dili ve Grameri İle İlgili Çalışmalar ve Önemli İsimleri.....	142

İKİNCİ BÖLÜM KÛFE'Lİ RAVİLER

KÛFELİ RÂVÎLER.....	147
I. SAHÂBÎLER.....	150
II. TÂBİÎLER.....	171
III. ETBÂ-İ TÂBİİN VE SONRASI.....	206

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÛFE HADİSÇİLİĞİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

KÛFE HADİSÇİLİĞİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	239
I. KÛFE'DE HADİS MECLİSLERİ.....	239
A. HADİS MECLİSLERİ ve HALKALARININ TESPİTİ	240
1. Teorik Bilgiler	241
a. "S-h-b" Kökü.....	242
b. "C-l-s" Kökü	244
c. "L-z-m" Kökü.....	249
d. "T-b-'a" Kökü.....	251
e. "D-v-m" kökü	251
f. "İhtelefe" Kelimesi.....	252
g. "Min Čilmâni Fülân" İfadesi	253
h. İsm-i Tafdîl sigaları.....	255
1. Hocaya Bizzat veya Başkaları Tarafından Sorulan Soruların ve Verilen Cevapların Nakli	257
j. Müzâkere Kayıtları.....	259
2. İsnad Tahlilleri	261
a. Hadislerde Metin Dışı Bilgiler	262
b. Aynı Hadisin Aynı İsimden Çok Sayıda Râvî Tarafından Nakledilmesi.....	265
B. KÛFE'DE MEŞHUR BAZI HADİS MECLİSLERİ	268
1. Sahâbîlerin Hadis Meclisleri.....	269
a. İbn Mes'ûd'un Hadis Meclisleri ve Ders Halkası	269
b. Hz. Ali'nin Hadis Halkası.....	278
c. Huzeyfe b. el-Yemân Halkası	284
d. el-Berâ b. Âzib Halkası.....	285
e. Sahâbe Döneminin Diğer Bazı Hadis Halkaları.....	289
2. Tâbîler Döneminde Hadis Meclisleri	289
a. Alkame b. Kays en-Nehâî'nin (62/681) Hadis Halkası.....	290
b. Mesrûk b. el-Ecda'ın (63/682) Hadis Halkası	292
c. Zirr b. Hubeyş el-Esedî'nin (82/701) Hadis Meclisi	295
d. Abdurrahman b. Ebî Leylâ el-Evsî'nin (82/701) Hadis Halkası.....	297

e. Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî'nin (83/702) Hadis Halkası.....	300
f. İbrahim b. Yezîd Ebû İmrân en-Nehaî'nin (96/715) Hadis Halkası.....	301
g. Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî'nin (104/722) Hadis Halkası.....	310
h. el-Hakem b. Uteybe'nin (115/733) Hadis Halkası.....	317
1. Ebû İshak Amr b. Abdillâh es-Sebîî el-Hemdânî'nin (127/745) Hadis Halkası	319
i. Bu Dönemin Diğer Bazı Hadis Halkaları.....	323
3. Tebe-i Tâbiûler ve Sonrasında Hadis Meclisleri	324
a. Mansûr b. el-Mu'temîr Ebû 'Attâb es-Sülemi'nin (132/750) Hadis Halkası	324
b. el-Haccâc b. Ertât Ebû Ertâe el-Kûffî'nin (147/764) Ders Halkası:.....	327
c. Süleyman b. Mihrân Ebû Muhammed A'meş'in (148/765) Hadis Halkası	330
d. Süfyân b. Saîd es-Sevrî'nin (161/778) Hadis Halkası	336
e. Bu Dönemin Diğer Bazı Hadis Halkaları	350
II. SİYASÎ VE İTİKÂDÎ GELİŞMELERİN HADİS İLMİNE ETKİLERİ VE KÛFE HADİSÇİLİĞİ.....	357
A. HADİS UYDURMA FAALİYETLERİ VE KÛFE'NİN BU OLGU İÇİNDEKİ YERİ	358
B. HADİSTE İSNÂD TATBİKİ VE KÛFE'NİN BU KONUDAKİ ÖNEMİ	364
C. CERH-TADÎL FAALİYETLERİ VE KÛFELİ RÂVÎLERLE İLGİLİ BAZI DEĞERLENDİRMELERİN MÂHİYETİ.....	366
1. Şîlik Sebebiyle Tenkit Edilmiş Kûfeli Bazı Râvîler	368
D. MİHNE SÜRECİ VE KÛFE'NİN BU SÜREÇ İÇİNDEKİ YERİ ..	384
1. Ana Hatlarıyla Mihne Hâdisesi	384
2. Mihne Hâdisesinin Râvî Biyografilerindeki Yansımaları.....	389
3. Mihne Olayının Kûfeli Râvîlerle İlgili Tenkitlerdeki Yansımaları	391
4. Mihne'nin Sona Ermesi	393
III. KÛFE'DE İRSÂL VE TEDLÎSİN ÇOK OLUŞU MESELESİ.....	394

12 *Kûfe'de Hadis*

A. TEDLÎS ve KÛFE HADİŞÇİLİĞİ	395
B. İRSÂL ve KÛFE HADİŞÇİLİĞİ	399
IV. KÛFELİ RÂVÎLERİN ZÛHD HAYATI VE TASAVVUFA YÖNELİK İLGİSİ VE BUNUN SEBEPLERİ	402
A. YEMENÎLİK/HADARÎLİK VASFI	402
B. SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK BUNALIMLAR.....	403
C. ŞİÎ PSİKOLOJİNİN ETKİSİ	406
D. KÛLTÜREL ÇEVRE FAKTÖRÜ VE DIŞ ETKİLER	410
E. DİĞER İLİMLERİN DİNÎ HEYECANI TATMİN ETMEMESİ....	411
V. İLK DÖNEMLERDE AZ HADİS RİVÂYET EDİLMESİ VE BUNA SEBEP OLAN ÂMİLLER	413
A. ÜSTAD/GELENEK FAKTÖRÜ	413
B. ZÛHD HAYATINA YÖNELİK YOĞUN İLGİ VE BU İLGİNİN RİVÂYETE ETKİSİ.....	417
C. FETİH HAREKETLERİ	419
D. İÇ SAVAŞLAR	420
VI. KÛFE HADİŞÇİLİĞİNİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ	422
VII. ORYANTALİSLERİN HADİS İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN ŞEKİLLENMESİNDE İRAK VE KÛFE'NİN YERİ	424
SONUÇ	429
BİBLİYOGRAFYA.....	433
I. KİTAPLAR	433
II. MAKALE, TEBLİĞ, KİTAP BÖLÜMÜ VE ANSİKLOPEDI MADDELERİ	454
EK.....	465
EK 1: Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Yer Alan Abdullah b. Mes'ûd Rivâyetlerinin Râvîleri, Râvîlerinin Râvîleri ve Rivâyet Sayıları.....	465
DİZİN	473